

УДК 94:351(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-5>**Наталія ЧУПРИНОВА,***orcid.org/0000-0003-0950-1410**кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії Національної гвардії України
(Харків, Україна) chuprinova_n@ukr.net***Руслан ВАСИЛЬЧЕНКО,***orcid.org/0000-0002-8854-1252**кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії Національної гвардії України
(Харків, Україна) vasilchenko.r1985@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОГО БУДІВНИЦТВА ЗА ЧАСІВ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

У статті висвітлені особливості військового будівництва за часів ЗУНР. Визначено, що у створенні ЗУНР рушійною силою стали Українські Січові Стрільці. Встановлено, що безпосередньо з ініціативи військових старшин УСС та за наполегливою пропозицією сотника Д. Вітовського було прийнято рішення про проголошення 1 листопада 1918 р. у Львові ЗУНР, а ввечері 1 листопада польські війська у Львові розпочали військовий похід проти ЗУНР. Виявлено, що для ЗУНР особливо гостро постала проблема створення власної армії, оскільки з агресією з боку сусідніх Польщі та Румунії доводилося боротися з самого початку. З'ясовано, що Легіон УСС був основою для створення армії ЗУНР – Української Галицької Армії – невеликої за кількістю, але сильної духом, готової пожертвувати собою в ім'я того, щоб Українська держава була незалежною. Українська Галицька Армія була регулярною, боєдатною армією, складеною з особового складу з єдиною національною свідомістю, палкою любов'ю до своєї країни. Навесні 1919 р. Українська Галицька Армія зросла до 100 тис. осіб. Особливістю військового нароццвання армії ЗУНР було те, що влада ЗУНР визнавала формування власної армії найважливішим завданням держави, на відміну від соціалістичного керівництва Центральної Ради, яке засуджувало створення армії. Визначено, що у середині 1919 р. Польща, яка була підтримана матеріально, дипломатично та озброєно за допомогою Антанти, витіснила український уряд та Українську Галицьку Армію з Галичини на Велику Україну за Збруч. Доведено, що основними причинами розпаду ЗУНР були військова агресія з боку Польщі та Румунії, надзвичайно складна міжнародна ситуація та післявоєнна підтримка Європою експансіоністських та агресивних дій Польщі та Румунії проти ЗУНР. За часів військового будівництва ЗУНР значно зросла національна свідомість українського населення, його віра у власні сили. Існування ЗУНР створило реальне підґрунтя для майбутньої боротьби за відновлення Української Соборної Держави.

Ключові слова: Українська Галицька Армія, Західно-Українська Народна Республіка, військове будівництво, Українська держава.

Natalia CHUPRINOVA,

orcid.org/0000-0003-0950-1410

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Social Sciences and Humanities
National Academy of the National Guard
(Kharkiv, Ukraine) chuprinova_n@ukr.net*

Ruslan VASYLCHENKO,

orcid.org/0000-0002-8854-1252

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Social Sciences and Humanities
National Academy of the National Guard
(Kharkiv, Ukraine) vasilchenko.r1985@gmail.com*

FEATURES OF MILITARY CONSTRUCTION DURING THE TIMES OF THE WESTERN UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC

The article highlights the peculiarities of military construction during the time of the WUPR. It was determined that the Ukrainian Sich Riflemen became the driving force in the creation of the WUPR. It was established that directly on the initiative of the military officers of the USS and at the insistence of Captain D. Vitovskyi, a decision was made to declare the WUPR on November 1, 1918 in Lviv, and on the evening of November 1, Polish troops in Lviv began a military campaign against the WUPR. It was revealed that the problem of creating its own army was especially acute for WUPR, since it had to fight with aggression from neighboring Poland and Romania from the very beginning. It was found that the USS Legion was the basis for the creation of the WUPR, army – the Ukrainian Galician Army – small in number, but strong in spirit, ready to sacrifice itself in the name of the Ukrainian state being independent. The Ukrainian Galician Army was a regular, combat-ready army, made up of personnel with a single national consciousness, passionate love for their country. In the spring of 1919, the Ukrainian Galician Army grew to 100 thousand people. The peculiarity of the military build-up of the WUPR army was that the WUPR authorities recognized the formation of their own army as the most important task of the state, in contrast to the socialist leadership of the Central Rada, which condemned the creation of an army. It was determined that in the middle of 1919, Poland, which was supported materially, diplomatically and armed with the help of the Entente, pushed the Ukrainian government and the Ukrainian Galician Army out of Galicia and into Greater Ukraine beyond Zbruch. It has been proven that the main reasons for the collapse of the WUPR were military aggression by Poland and Romania, an extremely difficult international situation, and Europe's post-war support for the expansionist and aggressive actions of Poland and Romania against the WUPR. During the military construction of WUPR, the national consciousness of the Ukrainian population, its faith in its own strength, increased significantly. The existence of WUPR created a real basis for the future struggle for the restoration of the Ukrainian Cathedral State.

Key words: *Ukrainian Galician Army, Western Ukrainian People's Republic, military construction, Ukrainian state.*

Постановка проблеми. Проголошена у Львові 1 листопада 1918 року Західно-Українська Народна Республіка (далі ЗУНР) посідає важливе місце в історії Української революції. Епохальною подією в тисячолітній історії становлення країни стала реалізація права українського народу на побудову власної держави відповідно до тогочасних європейських і світових стандартів та традицій визнання суверенітету українського народу. Уперше з часів Київської Русі та Галицько-Волинської держави корінні жителі західноукраїнських земель після 570 років чужоземного панування відновили контроль над власною долею та проголосили свою національну незалежність (Тищик, 2004). Проголошена ЗУНР була повноцінною державою, яка керувала та узгоджувала інтереси різних суспільних груп, забезпечувала функціональність та можливості розвитку народу України.

ЗУНР має важливе історичне значення. Це була чергова спроба українського народу відновити свою державу, звільнитися від багаторічного чужоземного панування, яке різними способами нав'язувало свою владу, закони, ідеологію, історію. Великим плюсом є те, що ЗУНР з демократичної основи перетворилася на національну державу, де визначила народ джерелом влади, рівність всіх перед законом, прагнення забезпечити конституційне оформлення новоствореної держави, проголошення принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, гарантування широких політичних та культурних прав меншин тощо.

Аналіз досліджень. Питаннями створення ЗУНР займалися багато вчених, зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку здійснені такими науковцями як І. Бойко, Б. Гнатевич, М. Грушевський, І. Дацків, М. Кравчук, І. Крип'якевич, С. Макарчук, Б. Тищик, О. Удовиченко,

В. Ухач, М. Чубатий, Л. Цегельський, Н. Шумінська та інші.

Мета статті – висвітлення особливостей військового будівництва за часів ЗУНР.

Виклад основного матеріалу. Військо в українському державному будівництві займало визначальну роль, оскільки було основним такого будівництва. Часто армія виникала раніше самої держави. Така ситуація спостерігається і за розбудови української держави на західних землях України. Так, у створенні ЗУНР рушійною силою стали Українські Січові Стрільці. Виступ десятків тисяч галицьких українців добровольцями для визволення України окрилив весь народ. Створення першої української частини – Легіону Українських Січових Стрільців у складі австрійської армії було справді подією великого значення, оскільки ще з часів запорізького козацтва Українська держава свого війська не мала. А національне військо – це не лише реальна, організована сила будь-якого народу. Це і надія, символ захисту незалежності народу, втілення його свободи навіть тоді, коли немає потреби з кимось воювати (Кравчук, 1998).

Саме з ініціативи військових старшин Легіону Українських Січових Стрільців та за наполегливою пропозицією сотника Д. Вітовського було прийнято рішення про проголошення 1 листопада 1918 р. у Львові ЗУНР, всупереч нерішучій позиції галицьких політиків. Цей сміливий план був успішно реалізований і 1 листопада о 4 год. ранку на Львівській ратуші замайорів жовто-блакитний національний прапор, а о 7 год. Д. Вітовський доповідав К. Левицькому про встановлення в цілому місті української влади (Тищик, 2004).

Від початку діяльності ЗУНР опинилася на перехресті стратегічних інтересів великих держав і сусідів. У зовнішньополітичних планах Франції домінувала ідея створення «Великої Польщі», яка мала б стати стабілізуючим фактором для регіону, але Великобританія заявила про підтримку «Малої держави», тоді як Сполучені Штати Америки виступали за демократизацію Східної Європи при збереженні неподільності Росії (Дацків, 2009: 348).

Однак серйозною перешкодою державотворчій діяльності ЗУНР стала військова агресія з боку Польщі, а згодом і Румунії. Вже ввечері 1 листопада польські війська у Львові розпочали військовий похід проти ЗУНР. До них приєдналося понад 120 000 (з 240 000) польських цивільних у Львові. Розпочалася тривала збройна і кровопролитна боротьба, яка переросла у польсько-українську війну за Львів, Галичину та галицьку нафту

(Бориславсько-Дрогобицький басейн). Неодноразові звернення української влади до польського політичного представника у Львові з пропозицією сісти за стіл переговорів і мирно вирішити всі спірні питання не дали результату. Поляки не хотіли йти на переговори і називали корінне населення України, яке завжди становило більшість у Східній Галичині, «ордою варварів», «хлопськими бандами» тощо. Тому 5 листопада УНРада проголосила до українського населення Галичини заклик «До зброї!» (Тищик, 2015: 482–483).

З огляду на те, для української влади створення регулярної армії ставало дедалі актуальнішим. Так, було призначено Генерального отамана (командувача) українських військ. Ним став полковник Гнат Стефанів.

Важливою опорою Української держави та запорукою національного суверенітету ЗУНР були збройні сили під назвою Українська Галицька Армія. Для ЗУНР особливо гостро постала проблема створення власної армії, оскільки з агресією з боку сусідніх Польщі та Румунії доводилося боротися з самого початку.

13 листопада Державне секретарство видало важливий наказ. Вся територія Української держави була поділена на три військові округи «А» – Львів; «Б» – Тернопіль; «В» – Станіславів (сьогодні Івано-Франківськ). Кожна область поділялася на 4 військові округи. Також було оголошено часткову мобілізацію для тих, хто народився між 1883 і 1900 роками. Іншим довелося стати на військовий облік. Були звільнені від військової служби ті, хто займалися державними справами, судом, поштою, залізницею, учителюванням, за станом здоров'я. Мобілізація стосувалася не етнічних меншин, а лише українців (Тищик, 2004).

Таким чином, Легіон Українських Січових Стрільців був основою для створення армії ЗУНР – Української Галицької Армії – невеликої за кількістю, але сильною духом, готової пожертвувати собою в ім'я того, щоб Українська держава була незалежною. Діяльність цієї армії була найкращою пропагандою збройної боротьби за Українську державу з опорою на власне військо (Чупрінова, 2022).

Особливістю розвитку армії ЗУНР є те, що він відбувався під час польсько-української війни. Вже в день проголошення української влади у Львові поляки почали виступати проти українців, відбулися перші збройні сутички між поляками та українцями, впали перші жертви. Цей день став початком жорстокого військового протистояння між польськими та українськими військами (Кравчук, 1997).

Галичина залишилася одна у збройному протистоянні з перевагою польських загарбників, оскільки політична та соціально-економічна ситуація на сході України не сприяла допомозі у цій війні. З цієї причини створення регулярної армії, здатної захистити суверенітет країни, від початку було важливою частиною державотворення ЗУНР.

Особливістю цього військового нарощування було те, що влада ЗУНР визнавала формування власної армії найважливішим завданням держави, на відміну від соціалістичного керівництва Центральної Ради, яке засуджувало створення армії. Після початку інтервенції більшовицьких військ проти УНР, у тому числі й його власної, було ухвалено рішення Генерального Секретаріату про розпуск штабу кадрової армії та формування української міліційної армії.

Структура Української Галицької Армії спочатку включала такі види військ і служб, як піхота, кіннота, артилерія, медична та ветеринарна служба, військова юрисдикція, інтендантська служба та канцелярська служба. Потім, у грудні-січні, з'явилися інші види військ і служб, зокрема повітряні сили на чолі з сином Івана Франка Петром Франком.

Навесні 1919 р. Українська Галицька Армія зросла до 100 тис. осіб. Було розроблено організаційну структуру: рій – сотня – курінь – кіш – загін (сотня – батальйон – бригада – корпус); чітко визначено військові звання: стрілець, старший стрілець, десятник, бунчужний, хорунжий, поручик, сотник, підполковник, полковник, генеральські чини (Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923, 2009: 135). Таким чином, за короткий час сформувалися основні ланки державного механізму ЗУНР – центральні та місцеві органи державної влади та управління, правоохоронні органи та збройні сили.

Українську Галицьку Армію очолювала головна команда розвідки, зв'язку та летунства. З Великої України на цю посаду команди був запрошений бойовий генерал М. Омелянович-Павленко, а начальником штабу був полковник Є. Мишковський. Вони реформували структуру Української Галицької Армії відповідно до вимог війни. В рамках Української Галицької Армії було сформовано три корпуси. Перший корпус, що займав фронт по напрямку Сокаль – Жовква – Яворів, його очолював полковник В. Курманович. Другий корпус оточував Львів. Керував ним полковник М. Тарнавський. Третій корпус займав фронт від Львова до Карпат. Його очолював полковник Г. Коссак.

У середині 1919 р. Польща, яка була підтримана матеріально, дипломатично та озброєно

за допомогою Антанти, витіснила український уряд та Українську Галицьку Армію з Галичини на Велику Україну за Збруч. Потім, після падіння УНР, українська влада (президент, уряд, представники УНР, інші державні органи) переїхала до Відня і продовжила свою діяльність вже в еміграції. У Відні було розроблено проект конституції ЗУНР. Українська влада вимагала визнання ЗУНР країнами Антанти та виведення польського уряду та збройних сил з території ЗУНР. Проте 25 червня 1919 р. Верховна Рада Антанти вирішила «дозволити» польським військам (тимчасово) окупувати територію до остаточного вирішення питання про долю території ЗУНР (Східної Галичини). 25 липня 1920 року було утворено закордонний галицький уряд (уряд диктатора ЗУНР). Переселенська влада ЗУНР різко протестувала, але безрезультатно. Польща мала значно більшу силу і вплив в Антанті. Влада ЗУНР продовжувала активну (дипломатичну) роботу щодо визнання ЗУНР Антантою [Тищик, 2016: 318–325].

На посаді голови уряду ЗУНР К. Левицький забезпечував правове регулювання органів військової адміністрації та самоврядування існуючих національних територій Східної Галичини, уникаючи надмірної бюрократії та правового нігілізму. К. Левицький створив правову основу для організації збройних сил ЗУНР за національно-територіальною ознакою. Новостворену професійну армію, до складу якої входили представники кількох країн, що проживали в Галичині, підтримав увесь український народ і всі українські політичні партії. Плідна діяльність К. Левицького на посаді голови Ради Державних Секретарів стала вершиною всієї його державотворчої діяльності. Охарактеризував його М. Грушевський, підкресливши, що державний секретаріат досяг «значних успіхів у своїй роботі». Зокрема, він зауважив, що створення регулярної армії чисельністю 125 000 чоловік назавжди залишиться свідченням життєздатності та організаційної спроможності українського народу, коли його очолюють правильні люди (Грушевський, 1992: 181).

Українська Галицька Армія була регулярною, боєздатною армією, складеною з особового складу з єдиною національною свідомістю, палкою любов'ю до своєї країни. Це була проста і мужня селянська армія, яка виконувала накази начальства, не піддаючись революційному духу. Команда Української Галицької Армії була мішаною. Більшість вищого командно-штабного складу складали німці та австрійці, обізнані, працьовиті та енергійні елементи, які сумлінно виконували свої обов'язки. Для них характерні такі якості: організованість, дисциплінованість навіть у дрібницях, влучна стрільба,

упертість і наполегливість у боротьбі, поспішність в атаці (Удовиченко, 1995: 80–81).

Підсумовуючи зазначене вище, відзначимо, що основними причинами розпаду ЗУНР були військова агресія з боку Польщі та Румунії, надзвичайно складна міжнародна ситуація та післявоєнна підтримка Європою експансіоністських та агресивних дій Польщі та Румунії проти ЗУНР. Власне зовнішньополітичний чинник і став основною причиною падіння двох українських держав УНР та ЗУНР – через наступ російських більшовицьких військ, підтриманих місцевими більшовиками, які окупували значну частину українських земель УНР. Що стосується ЗУНР, то це конфіскація території Польщею та Румунією.

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що поразка Української Галицької Армії

проти більшої польської армії влітку 1919 р. та визнання союзниками 25 червня 1919 р. права Польщі на тимчасову окупацію східної Галичини призвели до розпаду ЗУНР. За часів військового будівництва ЗУНР значно зросла національна свідомість українського населення, його віра у власні сили. Існування ЗУНР створило реальне підґрунтя для майбутньої боротьби за відновлення Української Соборної Держави. Поразка армії ЗУНР була результатом багатьох причин, але головним з них було ігнорування європейськими державами найважливішого права будь-якої нації – права на самовизначення. Доцільно зауважити, що важливим чинником військового будівництва за часів ЗУНР була відсутність єдності українців, що підірвало їхні сили та призводило до втрат у боротьбі за створення Української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. К.: Наук. думка, 1992. С. 181.
2. Дацків І. Діяльність дипломатичної служби Західно-Української Народної Республіки. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2009. Вип. 18. С. 346–352.
3. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Уряди. Постаті / упоряд. М. Литвин та ін. Л., 2009. С. 178.
4. Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних збройних Сил України в 1914–1993 рр. Івано-Франківськ: Плай, 1997. 292 с.
5. Кравчук М. В. Українські Січові Стрільці. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. 40 с.
6. Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Львів: «Тріада плюс», 2004. 392 с.
7. Тищик Б. Й., Бойко І. Й. Західноукраїнська Народна Республіка. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. X.: Право, 2016. Т. 1. С. 318–325.
8. Тищик Б. Й., Бойко І. Й. Історія держави і права України: акад. курс: підручник. К.: Ін Юре, 2015. 808 с.
9. Чупрінова Н. Діяльність Легіону Українських січових стрільців – новий етап військового будівництва Української держави. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 55, том 3. С. 18–22.
10. Удовиченко О. І. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917–1921 рр. К.: Україна, 1995. 206 с.

REFERENCES

1. Hrushevskiy M. S. *Iliustrovana istoriia Ukrainy* [Illustrated history of Ukraine]. K.: Nauk. dumka, 1992, p. 181. [in Ukrainian].
2. Datskiv I. *Diiialnist dyplomatychnoi sluzhby Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* [Activities of the diplomatic service of the Western Ukrainian People's Republic]. Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood, 2009, vyp. 18, pp. 346–352 [in Ukrainian].
3. *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika 1918–1923* [Western Ukrainian People's Republic 1918–1923]. Uriady. Postati / uporiad. M. Lytvyn ta in. L., 2009, p. 178. [in Ukrainian].
4. Kravchuk M. V. *Pravovi osnovy budivnytstva Natsionalnykh zbroinykh Syl Ukrainy v 1914–1993 rr.* [Legal basis of the construction of the National Armed Forces of Ukraine in 1914–1993]. Ivano-Frankivsk: Plai, 1997, 292 p. [in Ukrainian].
5. Kravchuk M. V. *Ukrainski Sichovi Striltsi* [Ukrainian Sich Riflemen]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 1998, 40 p. [in Ukrainian].
6. Tyshchuk B. Y. *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika (1918–1923)* [Western Ukrainian People's Republic (1918–1923)]. History of the state and law. Lviv: “Triada plus”, 2004, 392 p. [in Ukrainian].
7. Tyshchuk B. Y., Boiko I. Y. *Zakhidnoukrainska Narodna Respublika. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: u 20 t.* [Western Ukrainian People's Republic. Great Ukrainian legal encyclopedia: in 20 vols]. Kh.: Pravo, 2016, t. 1, pp. 318–325 [in Ukrainian].
8. Tyshchuk B. Y., Boiko I. Y. *Istoriia derzhavy i prava Ukrainy: akad. kurs: pidruchnyk* [History of the state and law of Ukraine: Acad. course: textbook]. K.: In Yure, 2015, 808 p. [in Ukrainian].
9. Chuprinova N. *Diiialnist Lehionu Ukrainskykh sichovykh striltsiv – novyi etap viiskovoho budivnytstva Ukrainskoi derzhavy* [Activities of the Legion of Ukrainian Riflemen – a new stage in the military construction of the Ukrainian state]. *Current issues of humanitarian sciences*, 2022, vyp. 55, tom 3, pp. 18–22 [in Ukrainian].
10. Udovychenko O. I. *Ukraina u viini za derzhavnist. Istoriia orhanizatsii i boiovykh dii Ukrainskykh Zbroinykh Syl 1917–1921 rr.* [Ukraine in the war for statehood. History of the organization and combat operations of the Ukrainian Armed Forces 1917–1921]. K.: Ukraina, 1995, 206 p. [in Ukrainian].